75 jaar

Felix Timmermans in het Tsjechisch

Veronika Horáčková

MASARYK UNIVERSITY PRESS

535

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPISY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

MUNI
ARTS

75 jaar Felix Timmermans in het Tsjechisch

Veronika Horáčková

MASARYK
UNIVERSITY
PRESS

BRNO 2024

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Horáčková, Veronika
75 jaar Felix Timmermans in het Tsjechisch / Veronika Horáčková. – Eerste druk. – Brno : Masaryk University Press, 2024. – 1 online zdroj. – (Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae = Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, ISSN 2787-9291 ; 535)
České a anglické resumé
Obsahuje bibliografii a bibliografické odkazy

ISBN 978-80-280-0682-2 (online ; pdf)

* 821.112.5(493)-051 * 821.112.5(493) * 811.162.3'25 * 655.4/.5 * 82.07 * 82:316.3 * (437.3) * (048.8) * (0.034.2:08)
– Timmermans, Felix, 1885-1947
– vlámští spisovatelé – 20. století
– vlámská literatura – 20. století
– překlady do češtiny
– vydávání a distribuce knih – Česko
– interpretace a přijetí literárního díla – Česko
– literatura a společnost – Česko
– monografie
– elektronické knihy

821.11.09 - Germánské literatury (o nich) [11]

Recensenten: prof. dr. Wilken Engelbrecht (Univerzita Palackého v Olomouci)
Univ.-Prof. i.R. Mag. Herbert van Uffelen (Universität Wien)

Op het omslag zijn motieven van de volgende afbeeldingen en foto's gebruikt:
Prent van de Pallieter-kalender, januari 1927 [tekening in kleur]. Toegankelijk onder de licentie CC0 1.0 public domain. Geraadpleegd op 15. 10. 2024 via https://en.wikipedia.org/wiki/File:Zelfportret,_Felix_Timmermans,_tekening,_Letterenhuis_(Antwerpen)_-_tg_lhtk_1723.jpg, licentievoorwaarden zijn beschikbaar via https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/; Timmermans, F. *Zelfportret* [tekening]. Toegankelijk onder de licentie CC0 1.0 public domain. Geraadpleegd op 15. 10. 2024 via https://en.wikipedia.org/wiki/File:Zelfportret,_Felix_Timmermans,_tekening,_Letterenhuis_(Antwerpen)_-_tg_lhtk_1723.jpg, licentievoorwaarden zijn beschikbaar via https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/; *Felix Timmermans* [zwart-witfoto]. Toegankelijk onder de licentie CC BY-SA 3.0 DE. Geraadpleegd op 15. 10. 2024 via https://en.wikipedia.org/wiki/Felix_Timmermans#/media/File:Bundesarchiv_Bild_102-12722,_Felix_Timmermanns.jpg, licentievoorwaarden zijn beschikbaar via https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/de/.

ISBN 978-80-280-0682-2
ISBN 978-80-280-0681-5 (print)
ISSN 1211-3034 (print)
ISSN 2787-9291 (online)
https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M280-0682-2024

Dankbetuiging

Op deze plaats wil ik graag een aantal mensen bedanken zonder wie deze publicatie niet tot stand zou zijn gekomen. Allereerst gaat mijn dank uit naar mijn voormalige promotor en het hoofd van ons instituut, doc. Mgr. Aleš Urválek, Ph.D. Daarnaast wil ik graag prof. dr. Yves T'Sjoen bedanken voor zijn suggesties voor het theoretische gedeelte. Ik ben ook veel dank verschuldigd aan Univ.-Prof. i.R. Mag. Herbert van Uffelen en prof. dr. Wilken Engelbrecht voor hun waardevolle beoordelingen. Laatstgenoemde bedank ik ook voor de vele inzichten die van essentieel belang waren voor het praktische gedeelte, voor inhoudelijke en taalkundige opmerkingen en voor het beschikbaar stellen van verschillende materialen. Ik bedank verder mijn collega lic. Sofie Royeaerd, MA voor de talige controle. Ik dank tevens mijn tweede collega Mgr. Marta Kostelecká, Ph.D. voor haar ondersteuning. Veel dank gaat ook uit naar mijn familie en vrienden die altijd een grote steun voor me waren.

Inhoud

1 VOORWOORD 8

2 INLEIDING 9
2.1 Timmermans in Tsjechië 9
2.2 Structuur 13
2.3 Doel van het onderzoek 14
2.4 Receptieonderzoek 15
2.5 Methodologie 17

3 THEORETISCHE UITGANGSPUNTEN 19
3.1 Polysysteemtheorie 19
3.1.1 Literair systeem 21
3.1.2 Centrum en periferie 25
3.1.3 Canonisering 26
3.1.4 Interferentie 27
3.1.5 Afhankelijke en onafhankelijke systemen 29
3.1.6 Literatuur in vertaling 30
3.2 Andere theoretische concepten 31
3.2.1 Veldtheorie 32
3.2.2 Culturele transfer 33
3.2.3 Externe factoren in vertaling 40
3.2.4 Imagologie 45

4 FELIX TIMMERMANS. LEVEN EN WERK 48

5 RECEPTIE VAN NEDERLANDSTALIGE LITERATUUR EN FELIX TIMMERMANS IN TSJECHIË 54
5.1 1920–1938 55
5.1.1 Tsjechisch literair systeem tussen 1920–1938 55
5.1.2 Nederlandstalige literatuur in Tsjechië tussen 1920–1938 57
5.1.3 Timmermans in Tsjechië tussen 1920–1938 60
5.2 1939–1947 68
5.2.1 Tsjechisch literair systeem tussen 1939–1947 68
5.2.2 Nederlandstalige literatuur in Tsjechië tussen 1939–1947 70
5.2.3 Timmermans in Tsjechië tussen 1939–1947 72
5.3 1948–1995 75

5.3.1 Tsjechisch literair systeem tussen 1948–1995 75
5.3.2 Nederlandstalige literatuur in Tsjechië tussen 1948–1995 79
5.3.3 Timmermans in Tsjechië tussen 1948–1995 81

6 ANALYSE: VERKLARING VOOR DE RELATIEF GROTE AANDACHT VOOR TIMMERMANS 83
6.1 Rol van instituties en individuele actoren 83
6.1.1 Subsysteem van prestigieuze uitgeverijen en vertalers 83
6.1.2 Subsysteem van populaire lectuur 94
6.2 Rol van journalistieke en multimediale receptie 100
6.2.1 Journalistiek subsysteem 100
6.2.2 Intertekstueel en multimediaal subsysteem 111
6.3 Rol van politieke factoren 115
6.3.1 Subsysteem van het nazisme 115
6.3.2 Subsysteem van het communisme 115

7 CONCLUSIE 118

RESUMÉ. 121

SUMMARY. 125

BIBLIOGRAFIE. 129

TABELLENOVERZICHT. 139

1 VOORWOORD

Ooit vroeg ik aan mijn grootmoeder, die jarenlang als bibliothecaris in Ostrava werkte, of de naam Felix Timmermans haar iets zei. Haar antwoord was duidelijk: 'Oh ja, we hadden een paar werken van hem in de bibliotheek, maar niemand wilde ze lenen. Ze lagen gewoon de hele tijd op het schap.' Haar reactie is begrijpelijk want ze begon pas in de jaren zestig in de bibliotheek te werken toen de grootste interesse voor Timmermans al voorbij was en de meeste van zijn werken uit de bibliotheken waren verwijderd. In de jaren twintig tot veertig was de situatie heel anders. Timmermans was toen een van de meest vertaalde Nederlandstalige auteurs in Tsjechië.

Hoewel Timmermans destijds relatieve populariteit genoot, is de receptie van zijn werk in de Tsjechische omgeving nooit voldoende in kaart gebracht. Daarom besloot ik om in mijn promotieonderzoek juist op deze problematiek te focussen. Dit onderzoek resulteerde in het proefschrift getiteld *Tussen esthetica en ideologie. 75 jaar Felix Timmermans in het Tsjechisch* dat ik in januari 2022 succesvol heb verdedigd aan de Masaryk Universiteit in Brno. Dit proefschrift vormt de grondslag van deze publicatie. De tekst werd deels aangepast op basis van de opmerkingen van de opponenten van het proefschrift die ook de recensenten van deze publicatie zijn. Sommige hoofdstukken werden licht gewijzigd en enkele werden helemaal weggelaten.

De tekst is in de eerste plaats bedoeld voor degenen die in de Nederlandstalige literatuur en de receptie ervan in het Tsjechisch geïnteresseerd zijn. Het theoretische deel is bruikbaar voor iedereen die belangstelling voor receptietheorie heeft. De publicatie kan echter ook van interesse zijn voor een breder publiek.

2 INLEIDING

2.1 Timmermans in Tsjechië

Felix Timmermans (1886–1947) is een van de Vlaamse auteurs die in de eerste helft van de twintigste eeuw in Tsjechië[1] het meest werden uitgegeven. De reeks Tsjechische vertalingen van zijn werk begint in 1920, toen er een hoofdstuk van *Het kindeken Jezus in Vlaanderen* werd gepubliceerd, en eindigt in 1995 met een uitgave van *De harp van Sint Franciscus*. Er werden in totaal elf van zijn romans en novellen en zes van zijn verhalen naar het Tsjechisch vertaald wat in vergelijking met andere Nederlandse en Vlaamse auteurs van die tijd een tamelijk hoog aantal is.[2]

Hieronder staat een overzicht van alle Tsjechische vertalingen van Timmermans inclusief alle herdrukken en gedeeltelijke uitgaves (bijvoorbeeld in tijdschriften). In de linkerkolom wordt telkens de originele titel aangegeven met het jaartal waarin deze voor het eerst werd gepubliceerd. In de rechterkolom staat de Tsjechische titel, het jaartal waarin deze in het Tsjechisch is verschenen, de naam van de vertaler en tot slot de naam van de uitgeverij (aangegeven als 'uitg.'), eventueel van het tijdschrift ('ts.') of krant ('kr.').[3]

---

1 Onder Tsjechië versta ik het gebied van de huidige Tsjechische Republiek. Slowakije laat ik dus buiten beschouwing.

2 Ter vergelijking: Van Stijn Streuvels werden er maar zeven en van Louis Couperus zes romans naar het Tsjechisch vertaald (informatie gebaseerd op de verzamelcatalogus van de Tsjechische bibliotheken (https://www.nkp.cz/katalogy-a-db/souborny-katalog-cr/souborny-katalog-cr) en informatie van W. Engelbrecht.

3 De informatie opgenomen in deze tabel is afkomstig uit de verzamelcatalogus van de Tsjechische bibliotheken: https://www.nkp.cz/katalogy-a-db/souborny-katalog-cr/souborny-katalog-cr. Hij werd aangevuld met informatie uit de publicatie *Bibliografie van vertalingen uit het Nederlands in het Tsje-*

Nederlands origineel	**Tsjechische vertaling**
Pallieter (1916)	*Návštěva ptáků* (1922; vert. O.F. Babler; kr. *Moravská domovina*)
	Návštěva ptáků, Májový večer (1922; vert. O.F. Babler; kr. *Selské listy*)
	Májový večer (1925; vert. O.F. Babler; ts. *Našinec*)
	Pallieter (1927; vert. R.J. Vonka; uitg. *Družstevní práce)*
	Pallieter (1940; vert. R.J. Vonka; uitg. *Družstevní práce*)
***Het kindeken Jezus in Vlaanderen* (1917)**	*Obětování* (1920; vert. L. Vrána; ts. *Nova et vetera)*
	Vánoce ve Flandřích (1930; vert. O. Fischer; kr. *Lidové noviny*)
	Vánoce ve Flandřích (1931; vert. O. Fischer; uitg. *Josef Portman*)
	Herodes a vraždění neviňátek (1935; vert. V. Renč; ts. *Řád*)
	Ježíšek ve Flandřích (1939; vert. R.J. Vonka; uitg. *Julius Albert)*
***De zeer schone uren van Juffrouw Symforosa, begijntjen* (1918)**	*Krásné čtení o panně Symforose* (1922; vert. O.F. Babler; ts. *Archa*)
	Krásné čtení o panně Symforose (1929; vert. O.F. Babler; eigen uitgave)
***Anna-Marie* (1921)**	*Delfíni* (1934; vert. Q. Palička; uitg. *V. Čejka*)
	Delfíni (1945; vert. Q. Palička; uitg. *Rudolf Schütz*)
***Kerstnachtgelijkenis (1921),* later opgenomen in *Driekoningentryptiek* (1923)**	*Vánoční podobenství* (1922; vert. O.F. Babler; ts. *Světozor*)
	Vánoční podobenství (1922; vert. O.F. Babler; kr. *Československý deník*)
	Vánoční podobenství (1923; vert. O.F. Babler; ts. *Našinec*)
	Vánoční podobenství (1925; vert. O.F. Babler; ts. *Eva*)
	Vánoční podobenství (1925; vert. O.F. Babler; ts. *Salon*)

chisch en Slowaaks vanaf 1890 tot 1993 en met eigen rechercheonderzoek. Op enkele vertalingen heeft W. Engelbrecht me attent gemaakt.

Nederlands origineel	Tsjechische vertaling
***De pastoor uit den bloeyenden wijngaerdt* (1923)**	*titel onbekend*[4] (1933; vert. F. Odvalil; ts. *Květy lásky*)
	Farář z kvetoucí vinice (1937; vert. A.B.; ts. *Na hlubinu)*
	Farář na kvetoucí vinici (1938; vert. B. Půža; uitg. *Akord*)
***Over toverboeken* (1923)**	*O čarování a kouzelnických knihách* (1935; vert. O.F. Babler; ts. *Bibliofil*)
***De nood van Sinter-Klaas* (1924)** In: *Het keerseken in de lanteern*	*Loď Kongo pluje k Cecilce* (1935; vertaler onbekend; ts. *Eva*)
	Svatý Mikuláš v nesnázích (1939; vert. H. Viceník; kr. *Lidové noviny*)
***Het nachtelijk uur* (1924)** In: *Het keerseken in de lanteern*	*Noční hodina* (1932; vert. V. Novotná; ts. *Světozor*)
***Het verksken* (1924)** In: *Het keerseken in de lanteern*	*Prasátko* (1937; vert. V. Hynek; kr. *Lidové noviny*)
***Pieter Brueghel. Zoo heb ik u uit uwe werken geroken* (1928)**	*Petr Breugel. Co jako vůně zavanulo z jeho díla* (1934; vert. R.J. Vonka; uitg. *Družstevní práce*)
	Petr Bruegel. Co jako vůně zavanulo z jeho díla (1940; vert. R.J. Vonka; uitg. *Družstevní práce*)
	Petr Brueghel. Co jako vůně zavanulo z jeho díla (1971; vert. R.J. Vonka; uitg. *Obelisk*)
	Petr Breugel. Dvě kapitoly (1935; vert. R.J. Vonka; uitg. *Družstevní práce*)
***De harp van Sint Franciscus* (1932)**	*Prosťáček boží* (1933; vert. J. Toman; uitg. *Rudolf Škeřík/Symposion*)
	Prosťáček boží (1942; vert. J. Toman; uitg. *Rudolf Škeřík/Symposion*)
	Prosťáček Boží (1994–5; vert. J. Toman; ts. *Naše rodina*)
***De Uil* (1933)** In: *Twee vertellingen voor mijne kinderen*	*Sova* (1934; vert. O.F. Babler; kr. *Venkov*)
	Sova (1934; vert. O.F. Babler; kr. *Pozor*)

4 Zie verder.

Nederlands origineel	**Tsjechische vertaling**
***Boerenpsalm* (1935)**	*Selský žalm* (1938; vert. R.J. Vonka; uitg. *Rudolf Škeřík/Symposion*)
	Selský žalm (1940; vert. R.J. Vonka; uitg. *Rudolf Škeřík/Symposion*)
	Selský žalm (1941; vert. R.J. Vonka; uitg. *Rudolf Škeřík/Symposton*)
***De familie Hernat* (1941)**	*Rodinná kronika* (1943; vert. R.J. Vonka; uitg. *Rudolf Škeřík/Symposion*)
Fragment uit ***Minneke Poes* (1942)** In: *Minneke Poes en ander proza*	*Zajíc* (1944; vertaler onbekend; kr. *Polední list*)
***Adriaan Brouwer* (1948)**	*Adriaan Brouwer* (1970; vert. O. Krijtová; uitg. *Obelisk)*

Tabel 1: Overzicht van Tsjechische vertalingen van Timmermans

Uit deze tabel komen een paar belangrijke gegevens naar voren.

Ten eerste kan men zien dat er in totaal zeventien werken van Timmermans in het Tsjechisch werden vertaald. Zestien daarvan zijn voor het eerst in de eerste helft van de twintigste eeuw verschenen (concreet tussen 1922 en 1943), dat wil zeggen tijdens het leven van Timmermans, alleen *Adriaan Brouwer* werd pas in 1970 in Tsjechië geïntroduceerd.

Ten tweede kan er worden geconstateerd dat de meerderheid van de romans werd herdrukt wat voor de Nederlandstalige literatuur nogal ongebruikelijk is. Zo zijn er drie volledige uitgaven van *Boerenpsalm*, *De harp van Sint Franciscus* en *Pieter Brueghel* bekend. *Anna-Marie* en *Pallieter* kennen twee volledige edities.

Ten derde komt naar voren dat er van een aantal werken meerdere vertalingen bekend zijn. Dit geldt onder meer voor de roman *Pallieter* die eerst door Otto F. Babler werd vertaald (zij het slechts gedeeltelijk, namelijk in 1922) en later door Rudolf Jordán Vonka (1927). *De pastoor uit den bloeyenden wijngaerdt* werd zelfs drie keer vertaald: door František Odvalil (1934), een zekere A.B. (1937) en Bedřich Půža (1938).

Ten vierde kan er worden geconcludeerd dat niet alle Tsjechische Timmermans-vertalingen in boekvorm zijn verschenen. Dit geldt voor verhalen die in kranten en tijdschriften werden gepubliceerd, zoals *De Uil* en *Het verksken*. Er zijn ook vertalingen die eerst (in de regel gedeeltelijk) in een krant of een tijdschrift zijn verschenen en pas daarna in boekvorm, wat vóór de Eerste Wereldoorlog overigens gebruikelijk was. Dit is het geval bij de volgende romans en novellen: *Pallieter*, *Het kindeken Jezus in Vlaanderen*, *De zeer schone uren van Juffrouw Symforosa,*

begijntjen en *De pastoor uit den bloeyenden wijngaerdt*. Het tegenovergestelde zien we bij *De harp van Sint Franciscus:* dit werk werd eerst in boekvorm en pas enkele decennia later in een tijdschrift uitgegeven.

Tot slot kan men vaststellen dat Rudolf Jordán Vonka en Otto Franjo Babler voor een groot deel van de vertalingen hebben gezorgd. Terwijl Babler voor een aantal verhalen van Timmermans heeft getekend, heeft Vonka de meerderheid van zijn romans vertaald. Tot de overige vertalers behoorden meestal literatoren en priesters die over het algemeen minder bekend waren.

2.2 Structuur

Deze publicatie is in acht hoofdstukken verdeeld. Na hoofdstuk 1 (het voorwoord) ga ik in dit tweede hoofdstuk op de doelen van mijn onderzoek in en presenteer ik de onderzoeksvragen die ik tracht te beantwoorden. Vervolgens beschrijf ik de karakteristieken die voor een receptieonderzoek typerend zijn. Tot slot houd ik me bezig met de methodologie die aan mijn onderzoek ten grondslag ligt.

In hoofdstuk 3 behandel ik de theoretische uitgangspunten die de basis voor het analytische gedeelte vormen. Eerst beschrijf ik de polysysteemtheorie geformuleerd door Itamar Even-Zohar en de daarmee verbonden termen. Daarna bespreek ik andere theoretische concepten die voor de analyse eveneens van belang zijn.

In hoofdstuk 4 besteed ik aandacht aan het leven en werk van Felix Timmermans opdat de lezers van deze publicatie een algemeen beeld van zijn levensloop en oeuvre krijgen.

Hoofdstuk 5 is verdeeld in drie onderdelen die de historische fasen 1920–1938, 1939–1947 en 1948–1995 weerspiegelen. Bij elke periode beschrijf ik eerst de situatie in het Tsjechische literaire systeem, daarna de Tsjechische receptie van Nederlandstalige literatuur in het algemeen en tot slot de receptie van Timmermans in het bijzonder.

In hoofdstuk 6 komt het analytische gedeelte aan bod waarin ik de onderzoeksvragen beantwoord. Daarbij besteed ik aandacht aan drie aspecten die in de Tsjechische receptie van Timmermans mogelijk een rol spelen. Het gaat ten eerste om de rol van instituties en individuele actoren, ten tweede om het belang van de journalistieke, multimediale en intertekstuele receptie en ten derde om de invloed van het politieke systeem.

In het daaropvolgende hoofdstuk 7 formuleer ik enkele conclusies die uit mijn onderzoek naar voren komen. Aan het einde komen een resumé in het Tsjechisch, een summary in het Engels, een literatuurlijst en een overzicht van tabellen aan bod.